

לפרשת משפטים

החרות האנושית

דר' רבקה רביב

אם חלילה היו נותנים לנו לסדר את התורה היינו מסמיכים את פסוק א לפסוק יב ומדלגים על פרשיות העבד והאמה העבריים. באופן כזה הפרשה הייתה לכאורה מסודרת להפליא. היא הייתה פותחת כך: "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָ" (פסוק א). "מִכֶּה אִישׁ וּמֵת מוֹת יוּמָת (פסוק יב)". מפסוק יב בפרק כא ועד אמצעו של פרק כב (שמות כב, יד) הפרשיות עוסקות בדיני נזיקין והן סדורות באופן הדרגתי על פי העקרונות של גודל הנזק שנגרם ('מבחן התוצאה') והגורם המזיק (אדם או רכוש), כדלקמן: **פגיעה בנפש אדם** - רצח אדם במזיד ובשוגג, חטיפת אדם ומכירתו (דין הפגיעה בהורים זקוק להסבר נוסף), פגיעה בגוף האדם שאיננה כרוכה בהמתתו, פגיעה בנפש אדם על ידי רכוש; **פגיעה ברכוש האדם** – גניבת נכסים, גניבת בעלי חיים; פגיעה ברכוש על ידי רכוש (שור, רגל, אש), דיני שומרים.

מדוע חשוב היה לתורה לפתוח את הפרשה בדיני עבדים?

טרם שנשיב על כך נתבונן בהקשר של הפרשה – פרשיות המצוות שבפרשת משפטים (פרקים כא-כב) נמצאות בתורה בתווך שבין שתי פרשיות מתן תורה: פרקים יט-כ מתארים את מעמד הר סיני ואת עשרת הדברות, כשבסוף פרק כ ישנה פרשת מצוות קצרה הנוגעת לעבודת הקרבנות. ופרק כד המתאר את הברית שנכרתה בין ישראל לא-לוקיו במתן תורה. ללמדנו שמתן תורה היה אירוע הדדי - כמו שה' נתן את התורה (מעמד הר סיני בפרקים יט-כ) כך ישראל קיבלו את התורה (הברית בפרק כד). יוצא אם כך שלפרשת משפטים (כמו לעשרת הדברות) יש מעמד מיוחד מבין פרשיות המצוות שבתורה והיא נבחרה לחבר בין שתי פרשיות מתן התורה.

מן ההקשר של הפרשה נחזור לדיון במבנה שלה ופתיחתה בדיני העבדים. קיים דמיון גדול בין פתיחתה של רשימת עשרת הדברות לפתיחתה של פרשת משפטים: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" (שם כ, ב); "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשֵׁבַע יָצֵא לְחֻפְשֵׁי חָנָם. אִם בְּגֵפוֹ יָבֵא בְּגֵפוֹ יָצֵא אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיִּצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. אִם אֲדָנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וַיִּלְדָה לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וַיִּלְדֶּיהָ תִהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יָצֵא בְּגֵפוֹ. וְאִם אָמַר יְאֹמַר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֵא אֶצֵּא חֻפְשִׁי. וְהִגִּישׁוּ אֲדָנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוֹ לְעֹלָם" (שם כא, ב-ו). כשם שהקב"ה כינה את עצמו כמי שהוציאנו "מבית עבדים" כך אנו מצווים ללכת בדרכיו ולהוציא את העבדים שברשותנו לחופשי. התורה מגבילה אותנו אם-כך ביכולת לשעבד אדם מישראל שעבוד עולמים. גם בנוגע לנכרים מצאה התורה דרך לשחרר את העבד והאמה הנוכריים: "וְכִי יִכֶּה אִישׁ אֶת עֵין עֶבְדוֹ אוֹ אֶת עֵין אִמֹתוֹ וְשַׁחֲתָה לְחֻפְשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינוֹ. וְאִם שָׁן עָבְדוֹ אוֹ שָׁן אִמֹתוֹ יִפִּיל לְחֻפְשֵׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שָׁנוֹ" (שם, כו-כז).

הצבתו של רעיון החירות האנושית בראש פרשת משפטים מעידה שהתורה רואה בו רעיון יסודי האמור לכונן את אדניה של החברה האנושית. את הרעיון הזה "גילתה" החברה האנושית באיחור רב ורק במאות השנים האחרונות היא הטמיעה לתוכה את העוול הנורא שקיים בתופעת העבדות. כיום רעיון החירות רווח ומקובל מאד בחלקים רחבים של העולם ואנו זוכים לראות עין בעין איך הרעיונות הנשגבים של התורה משפיעים על העולם כולו.